

ORTADOĞU'DA SİSTEM KARŞITI GÖSTERİLER NEYİN İŞARETİ?

Riad Domazeti

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Domazeti, Riad. "Ortadoğu'da Sistem Karşıtı Gösteriler Neyin İşareti?", İNSAMER, 11.11.2019.

Analiz

Lübnan hükümetinin sosyal medya platformları aracılığıyla internet üzerinden yapılan telefon görüşmelerine vergi getirme planlarına karşı Lübnan halkı sokaklara çıktı. 17 Ekim'de başlayan ve ülke geneline yayılan protestolar, Lübnan tarihinde ilk defa mezhepleri aşan bir görüntünün ortaya çıkmasına yol açtı. Farklı din, mezhep ve etnikten binlerce Lübnanlı, başta başkent Beyrut olmak üzere ülkenin güney ve kuzey bölgelerinde gösteriler düzenledi. Ekim ayından itibaren her hafta sonu 1 milyondan fazla insan, hükümetin uygulamalarını ve yolsuzlukları protesto etti. "Lübnan'da devlet yok!" sloganıyla mevcut egemen seçkinleri hedef alan Lübnanlılar, ülkenin kimlik eksenli parçalanmışlığının din ve mezhep farkı gözetmeden elit sınıfı zenginleştirirken halkı fakirleştirip sefalete sürüklediğini savunuyor.

Hizbullah ve Emel dışında ülkedeki siyasi grupların neredeyse tümü bir şekilde

meydanlardaki insanların bu söylemine sahip çıktı. Protestoların büyümesi ile birlikte Hristiyanların önemli siyasi hareketi Lübnan Güçleri lideri Samir Caca, koalisyondaki dört bakanını çekerek hükümeti istifaya çağırdı. Sünni kesimin temsilcisi Başbakan Saad Hariri ise göstericileri yatıştırmak için önce vergi kararından vazgeçildiğini, reformlar kapsamında milletvekillerinin maaşının yarı yarıya azaltılacağını ve 2020 yılında yeni vergi artışı olmayacağını ilan etti. Açıklanan tüm bu vaatlere rağmen Lübnan sokaklarının sakinleşmemesi üzerine de 29 Ekim'de istifa etmek zorunda kaldı. Böylece son 10 yılda Lübnan siyasetinde mevzi kazanan ve göstericilerin hedefinde olan Hizbullah ve müttefiki Hristiyan Cumhurbaşkanı Mişel Aun, ciddi bir baskı altına alınmış oldu.

Lübnan'daki gösteriler, geçen ay aynı motivasyonlarla başlayan Irak ve Mısır'daki gösterilerden sonra meydana geldi.

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Ortadoğu'nun en baskıcı rejimlerden olan Mısır'da, bir müteahhidin Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi'nin yolsuzluk belgelerini yayınlaması ardından başlayan gösteriler, şiddet kullanılarak bastırıldı. Irak'ta da yine benzer şekilde yolsuzluk, işsizlik ve kamu hizmetlerinin yetersizliği gerekçesiyle başlayan gösteriler, siyasi bir motivasyon kazanarak tüm Iraklı Arap Şiileri içine alan İran karşıtı bir toplumsal başkaldırıya dönüştü.

Görünen o ki bütün bu memnuniyetsizlikler, neredeyse 10 yıla yaklaşan Arap Baharı sürecinde kurulan rejimlerin öncekilerden daha baskıcı ve vahşi hâle gelmelerinden kaynaklanıyor. Mısır, Suriye, Libya ve Yemen'deki rejimler, hâlen süren çatışmaların da etkisiyle halkın hiçbir ekonomik ihtiyacını karşılayacak kabiliyette görünmüyor. Lübnan'da başbakanın, Irak'ta ise birçok milletvekili ve bürokratin istifasına rağmen, bölge halkları sadece kötü yönetime değil, mevcut egemen seçkin elitin gösterişli ve zengin hayatına da tepkili. Umutları tükenen insanlar, hesap vermeyen hâkim elitin yolsuzluklarına tepki için bir kez daha sokaklara dökülmüş durumda. Anlayış olarak köhnemiş mevcut Arap liderlerinin, genç nüfusun talep ve isteklerini karşılayacak politikalar üretememeleri bir yana, Batı'ya bağımlı şekilde yürüttükleri liberal ekonomi politikaları, sınıflar arasındaki mesafenin daha da açılmasına yol açmış görünüyor.

Gerek Lübnan'da gerekse Irak, Mısır ve Cezayir sokaklarındaki halk artık hükümetin değişmesini veya ekonomik reformlar yapılmasını tek başına yeterli görmüyor. İnsanlar artık sadece daha ucuz yağ, pirinç veya ekmek değil; onur, izzet, eşitlik ve adalet istiyor. Bölge halkları kendilerine yeni fırsatların sağlanması için seslerini her geçen daha gür bir şekilde yükseltiyor. Diğer bir ifadeyle bölgede artık mevcut hükümetlerin düşürülüp yeni hükümetlerin kurulması değil, yönetimin halka iade edilmesi isteniyor.

Son olaylardaki talepler, yaklaşık 10 yıl önce yaşanan ve Arap Baharı olarak isimlendirilen gösterilerdeki taleplerle benzerlikler taşısa da Cezayir, Irak ve Lübnan'daki göstericilerin

profili ve talepleri 10 yıl öncekinden biraz farklı. Ortadoğu'daki bölünmüşlüğe ve bu bölünmüşlük yüzünden yıllardır süren büyük yolsuzluklara ve bu sayede ülkelerinin servetini elinde bulunduran statükoya karşı sokaklara çıkanlar, yeni nesil bir gösterici modeli ortaya koyuyor. 10 yıl önceki gösterilerde insanlar kendi inanç grupları içinden sistem eleştirisi yaparken, bugünkü gençler farklı siyasi ve dinî gruplarla el ele, sokaklarda taleplerini dile getiriyor. Örneğin Lübnan'daki gösteriler, eş zamanlı olarak hem Sünni nüfusun yoğun olduğu Trablusşam'da hem de Hizbullah ve Emel'in hâkim olduğu güney bölgelerinde gerçekleşti; Beyrut'taki gösterilerde de farklı inanç gruplarından insanlar el ele sokaktaydı.

2010 yılı sonunda yaşanan Arap Baharı gösterilerinde Suriye, Mısır ve Yemen sokaklarında geleneksel dinî cemaatler, ideolojik gruplar, iktisadi çıkar grupları ve sendika birlikleri gibi oluşumlar protestoların seyrini yönetirken; Irak, Lübnan ve Cezayir'deki son gösterilere yeni nesil gençlerin talep ve istekleri damga vuruyor. Gençler küreselleşme ve teknolojinin getirdiği sınır ötesi imkânlar ve fikirlerle Ortadoğu'daki geleneksel statükoya meydan okuyor.

Göstericilerin profilinin ekseriyetle gençlerden oluştuğu görülüyor. Üniversite mezunu işsiz kalifiye gençler, mezhepçilik temelli siyasi sistemin ortaya çıkarttığı sorunların farkında ve bu koşullar altında kendileri için parlak bir gelecek göremiyorlar. Genç nüfus, mevcut siyasi statükoya bağlı olarak ortaya çıkan nepotizm sorunu sebebiyle hem siyasi hem de toplumsal hayattaki sorunların çözülemeyeceğini düşünüyor. Dolayısıyla hegemon elitin kendilerini dinlemediği, sorunlarıyla ilgilenmediği bu ülkelerde gençler, taleplerini ve sisteme olan öfkelerini sokaklara taşıyor. Bu noktada, bu protestocuların başında etkin liderlerin bulunmayışının önemli bir sorun olduğunun ise altını çizmek gerekiyor.

Arap dünyasında sosyal medya, hem toplumsal hareketleri hem de siyasi düşünceleri şekillendirmede çok etkili. Söz konusu

platformlar, siyasetin yeni meydanlarını oluşturuyor. Geleneksel dinî ve mezhebî eğitimlerini böylesi bir ortamda alan gençlerin fikirleri ve davranışları birçok yönden önceki nesillerden ayrışıyor. Gösterilerde öne çıkan bir diğer grubu da kadınlar oluşturuyor. Bu durumun, bölge için kadının toplumdaki rolü ile ilgili yeni tartışmaları beraberinde getireceğine ise şüphe yok.

Özellikle Lübnan'daki protestoların düzenlenme şekli ve katılımcıların geleneksel kimliklerini aşan davranışları bir yana, Irak ve Cezayir'de de yeni ulusal kimliklerin şekillendiği görülüyor. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra bölgeyi neredeyse mahalle mahalle ayıran mezhebî ve dinî kimlikte, bu gösterilerle birlikte önemli bir kırılma yaşanıyor.

Lübnan'daki gösteriler ve oluşan mezhepler üstü görüntü, ülkedeki yeni dinamiklerin mezhepleri esas alan sisteme meydan okuduğunu ortaya koyuyor. Güney bölgelerindeki göstericilerin Emel siyasi bürolarına saldırması, sokaklardaki pankart ve posterleri yakması, ülkedeki değişimle ilgili önemli ip uçları veriyor. Göstericilerin tavrından, hem Lübnan'ın içinde bulunduğu sorunlardaki rolü hem de Arap Baharı sürecinde Suriye rejimine verdiği destek sebebiyle Hizbullah ve Emel'in imajının ciddi zarar gördüğü anlaşılıyor.

Aynı şekilde Sünnilerin yoğun yaşadığı bölgelerde Sünni Başbakan Saad Hariri'ye karşı biriken bir kızgınlık olduğu da gözlemleniyor. Yolsuzluk, kötü yönetim ve adam kayırmacılığın yanı sıra Sünnilere ait birçok ekonomik ve siyasi hakkı Hariri döneminde kaybettikleri inancında olan Sünniler, daha önce de çeşitli vesilelerle Başbakan Hariri'den memnuniyetsizliklerini ifade etmişti. Açılan birçok devlet ihalesinde ve yapılan pek çok bürokratik atamada Şii

veya Hristiyanların tercih edilmesi, Hariri'nin Sünnilerin menfaatlerini korumada yetersiz kaldığı söylentilerine yol açmış, bu durum Sünni nüfus arasında başbakanla ilgili hayal kırıklığını arttırmıştı. Bu yüzden de son birkaç yıldır Sünni siyaset bilimcilerin yeni alternatifler üzerine kafa yordukları gözlemleniyordu.

Lübnan ve Irak'ta mezhepler üstü siyasi yapının tanziminin çok kolay bir mesele olmadığına altını çizmek gerekiyor. Zira 1943 nüfus sayımı ve daha sonra 1990 Taif Anlaşması'na göre dizayn edilen Lübnan siyasetindeki etnik ve mezhebî dağılımı revize etmek için hem yeni bir nüfus sayımının yapılması hem de anayasanın değiştirilmesi gerekiyor. Lübnan'da anayasanın değiştirilmesi kolay olmadığı gibi, tarihî tecrübe de bu tür düzen değiştiren hamlelerin çok yoğun ve uzun iç savaşlar neticesinde oluştuğunu gösteriyor. Göstericilerin

iyimser yaklaşımı bir yana, Lübnan ve Irak'taki siyasi ve toplumsal dinamiklere yön veren aktörlerin hâlihazırda toplumda etkin rol alan, uluslararası çeşitli bağlantılara sahip kesimler oldukları biliniyor.

Lübnan ve Irak'taki mezhep temelli bölünmüşlüğüne son verecek ve yeni bir sistemi destekleyecek uluslararası bir gücün olmadığını da ifade etmek gerekiyor. Kaldı ki, hem Lübnan'ı hem de Irak'ı mevcut duruma sevk eden yabancı güçlerin statükonun devamından yana olduklarına şüphe yok, dolayısıyla son dönemde sokaklara yansıyan memnuniyetsizliğin kimi bölgesel ve küresel güçler tarafından istismar edilme ihtimaline karşı dikkatli olunması gerekiyor.

Her ne kadar son yıllarda mevcut statükoyu koruma peşinde olan güçler vazifeyi kurtarma ve sorunları ötelemeye çalışsa da Arap Baharı

*Lübnan ve
Irak'taki
mezhep temelli
bölünmüşlüğüne
son verecek ve
yeni bir sistemi
destekleyecek
uluslararası
bir gücün
olmadığını da
ifade etmek
gerekiyor.*

süreci ile birlikte halklar, Ortadoğu'da on yıllardır biriken eşitsizlik, temsil sorunu, adaletsizlik ve kayıtsızlığa karşı memnuniyetsizliklerini açığa vurmaya devam edecektir.

Ortadoğu toplumlarının ve ülkelerinin önümüzdeki dönemde nasıl bir siyasi, kültürel ve dinî sisteme evrileceğini tahmin etmek kolay değil ancak yukarıda zikredilen tüm zorluklara rağmen halkın artan siyasi bilincini ve sokakta gösterdiği cesareti kayda değer bir gelişme

olarak yorumlamak mümkün. Bölgede insanların gün geçtikçe bilinçlenmesi ve atıl bir vatandaş profilinden aktif bir sokak eylemcisi profiline evrilmesi de önemli bir gelişmedir. Bir bakıma kişilerin kendi öznesini ve kimliğini keşfi, yeni toplumsal ve sosyal olguların yaygınlaşmasına yol açıyor. Söz konusu bu gösteriler, bölgedeki sosyolojik değişimin hızlı bir dinamığe sahip olduğunu gösteriyor. Bu ise Ortadoğu için sancılı ancak umutlu bir sürece işaret ediyor.

